

„More vulgi dicere”

Janus Pannonius a nép között Itáliában

Jól ismert, és éppen a magyar költő Guarinóról írt dicsőítő énekéből van tudomásunk arról, hogy hogyan éltek tanítómesterük környezetében a ferrarai diákok. Napirendjüket tanulmányaik szigorú rendje kora reggeltől késő estig szabályozta. Zárt világukról, az ott folyó életről levelek és más írásművek is tanúskodnak. Vajon van-e ismeretünk arról, hogy ebből az elefántcsont-toronyból kiszabadulva elvegyülhettek-e a városi nép között. A soknemzetiségű diáksereg vajon hogyan értett szót Ferrara egynyelvű polgáraival? Guarino gondoskodása, figyelme a rábízottakat illetően mindenre kiterjedt. Megoldotta ezt a kérdést is. Már akkor ugyanúgy, ahogyan az ma is történik. Az idegenből jött diákoknak először a helyi, beszélt nyelvet kellett megtanulniuk. Ezt éppen a mester egy leveléből tudjuk. 1438-ban tájékoztatta a lengyel Nicolaus Lasockit nála tanuló unokaöccsei hogylétéről. A kisebbikről azt írta, hogy már pöntyögi, nyögdécseli az itáliai nyelvet, és már majdnem mindent ért is.¹ Lasocki közvetítette és talán kísérté is az akkor még igencsak ifjú Johannest is Magyarországról Guarinóhoz. Tanulmányait biztosan ő is így kezdte Ferrarában. Vajon később, a költő Janus Pannonius verseiben találjuk-e nyomát a kinti világban hallottaknak? Beemelte-e verseibe azt, amit látott és hallott a nép között legendásan hosszú itáliai tanulmányai idején, vagy második, jóval rövidebb útja során? Valóban, ha nem is sokszor, de itt-ott rábukkanhatunk az utca népe között szerzett tapasztalatára. Ezekből következik itt néhány.

* A szerző irodalomtörténész (Budapest).

1 „Nepotes studiis incumbens, minor Italicam linguam balbutit et exprimit, cuncta ferme intelligit.” *Epistolario* di Guarino VERONESE, II, racc. da Remigio SABBADINI, Venezia, 1916, 326.

„More vulgi dicere”

Janus ferrarai ismerősei között volt egy számunkra közelebbről nem ismert Pál, akit több versében is említ, nem nagyon barátságosan. Ez akárhányszor meglátta az ablakban időző költőt, lelkesen üdvözölte. Tette ezt azért, hogy a városban, bizonyos körökben legalábbis már ismert Janust visszaköszönésre bírja. A gondolataiban megzavart, bosszús költő az utcán kószáló alkalmatlankodónak az utcai nyelv fordulatát tanácsolja. Azaz, ha mindenáron ragaszkodik a nagy számokhoz, akkor itteni szokás szerint tegye a „mille” szót köszöntéséhez:

Occurris quotiens, totiens me, Paule, salutas,
ut resaluteris, scilicet ista facis. [...]
Quodsi forte placet numero certare salutem,
more potest vulgi dicere mille semel.²

Az olasz nyelv tanulása során a „mille grazie” és társai formula megismerése Janus első élményei közé tartozhatott. Hogy meg is maradt emlékezetében a neki szokatlan szóhasználat, arról e verse tanúskodik. Úgy volt ezzel, ahogyan az utcai forgatagban sűrűn hallható sok „mille” ma is kellemesen cseng, és hazaviszi magával az Itáliába látogató idegen.

„Siculus iocus”

A Jacopo Antonio Marcellónak írt panegyricus Janus leghosszabb epikus alkotása. A velencei nagyrúr a 15. század derekán részt vett az itáliai városok között dúló háborúban. Mint provisor a köztársaság hadseregének ellátásáért volt felelős, de olykor a hadszíntéren is szerepet vállalt. Viselt dolgait maga mesélte el Janusnak, innen a részletek alapos ismerete és a nagy terjedelem. A költő, akit Marcello méltányolt és támogatott, ezért hű krónikása a nem régen történt eseményeknek.³ Az elbeszélésben, eljutva 1447 őszéig, olvashatjuk a háború során rossz oldalra állt Piacensa földúlását. A győztes katonák garázdálkodásának és kegyeleletsértő tetteinek drámai részletezése során kerít sort a templomok kifosztásának részletes leírására. Majd, váratlanul, a cselekményt megszakító néhány sort iktat az elbeszélésbe:

2 Iani PANNONII *opera quae manserunt omnia*, I, *Epigrammata*, edd. Iulius MAIER, Ladislaus TÖRÖK, Bp., 2006, *Epigr.*, 107M. Az epigrammákra hivatkozás a továbbiakban e kiadás szerint: *Epigr.*

3 Margaret L. KING, *The death of the child Valerio Marcello*, Chicago–London, 1994; Janus és Marcello kapcsolatáról passim. Uő, *Jacopo Antonio Marcello and the war for Lombard plan = Continuità e discontinuità nella storia politica, economica e religiosa: Studi in onore di Aldo Stella*, raccolti da Paolo PECORARI, Giovanni SILVANO, Vicenza, 1995, 63–85. Janus mint forrás: 73.

Nec Siculo detracta ioco, vel palla Tonanti
aurea, vel posita genitorem reddere iussus
Aemonius barba iuvenis; [...] ⁴

Azaz: „És nem szicíliai tréfából történt, hogy akár a Mennydörgőről lehúzták arany palástját, akár az aemoni ifjút utasították, hogy szakállát letéve adja vissza apját.” Ha jól értem a szöveget, akkor a költőnek a valóságos drámai események leírása során egy színpadon, méghozzá szicíliai színpadon megjelenített cselekmény jutott az eszébe.

Janus szicíliai színjátékot (*Siculus iocus*) említ. Nem tudunk arról, hogy ő valaha is járt volna azon a vidéken, ahol ilyen előadást láthatott volna. Ezekről csak hallhatott. Hogy kitől, azt nem érdemes kutatni. Guarino otthona a humanisták számára nyitott volt, a látogatók, sőt a Ferrarában hosszabb ideig tartózkodók között is sok volt a szicíliai. A panegyricus írásakor Janus már Padovában tartózkodott. Ott ugyanúgy hallhatott a mitológiai játékról. A téma miatt maradhatott meg a közlés az emlékezetében. Azért, mert akkor még világi, vagy éppen ókori szereplők és históriák színrevitele merész újítás volt. Itáliában is, mint ahogy Európa-szerte az egész középkoron át a színjátékok az egyházi ünnepkörökhöz kapcsolódtak. A templomon kívül szolgálták a templomban hallottak elmélyítését. Csak a 15. századtól értesülünk arról, hogy a szereplők új jelmezbe bújtak. Megjelenítették az ókori mitológia alakjait, színre vitték az onnan megismert jeleneteket. Az új műfaj – bátran nevezhetjük annak – szülőhazája Szicília volt. Az ilyen játékokról a 16. századtól kezdve már nagyon sok forrásunk van.⁵ De létrejöttük idején, a 15. században még alig akad tanúság. Az egyik legkorábbi, és máig méltán a legtöbbet hivatkozott előadás a Ferrarában 1433 hamvazó szerdáján megrendezett látványosság. Ennek szellemi atyja, rendezője és színpadi szereplője is a szicíliai humanista Giovanni Marrasio volt. A „mascherata mitologica” vagy „le maschere carnevalesche” néven említett színjátékról több leírással is rendelkezünk. Esemény voltát bizonyítja, hogy igen gazdag a kéziratos hagyománya és változatos a vele foglalkozó legújabb irodalom is.⁶ Az előadást

4 *Panegyricus ad Jacobum Antonium Marcellum Venetum* = Iani PANNONII *Poemata*, I, Traiecti ad Rhenum, 1784, 180, vv. 2285–2287. A folytatás vv. 2287–2290:

simulacra deorum
tota liquefacto, penitus conflata, metallo
Cetera formarum discussa sacrarum
materies, latebris dum vestigatur et illis
thesaurus.

5 Raimondo GUARINO, *Storiografia umanistica e spettacolo di Rinascimento*, Teatro e storia 12(1997), 271–291.

6 Marco VILLARESI, *Da Guarino a Boiardo. La cultura teatrale a Ferrara nel Quattrocento*, Roma, 1994. Lucia GUALDO ROSA, *La mascherata mitologica di Ferrara (1433): Una nuova edizione della lettera di Nicolo Loschi*, Schede umanistiche, 22(2008), 5–16. Domenico Giuseppe LIPANI, *La lingua letteraria di Guarino Veronese e la cultura teatrale a Ferrara nella prima metà del XV*

egy verses levélváltás kísérte – ez ott a színen el is hangzott – az akkor már Ferrarában tanító Guarino Veronese és a rendező, a szicíliai Giovanni Marrasio között.⁷ A Niccolo Marchióhoz intézett ajánlásban mind a két humanista mentegeti a merész vállalkozást, a „larvati” színrevitelét. A megfellebbezhetetlen tekintély természetesen az ókor. Horatius szerint (bár az ő neve nem hangzik el) a műfaj Thespis óta ismeretes, és már Aeschylusnál cothurnust, álarcot és pallát viseltek a szereplők.⁸ A rövid életű vidámságot pedig úgyis szigorú böjt követi majd, a szent próféták megindító szavának hallgatása, a cothurnus helyett pedig a mezítlábas bevonulás a templomba.⁹ Igazi szerencséjére az itáliai színháztörténetnek, a ferrarai előadásról egykorú leírás is maradt ránk. Guarino tanítványa, Niccolo Loschi jelen volt az eseményen. Egy levelében beszámolt a látottakról. Azt írja, hogy a Megváltó helyett fölvonult ott a mennybéliek és az alvilág minden rendje. Elöl a ragyogó Apollo jött tetőtől talpig arany „pallában”. A leírás annyira fontos a továbbiak szempontjából, hogy idézzük: „In Salvatorem locum accedere nunc superiorum et inferiorum cernes ordines. Procebat ante alios radiis Apollo refulgens, aurata usque ad calcem palla satis erat ipsi deo conveniens.”¹⁰ Vagyis a Megváltó, értsd a húsvéti ünnepkör, megszokott szereplői helyébe az ókori világot reprezentálók léptek, élükön az aranypallával ékesített Apollóval. A látványosság új volt a szemlélőknek, és hogy miért volt szokatlan, azt a beszámoló ki is emelte.

secolo, Annali Online di Ferrara – Lettere 2(2009), 225–256.

7 GUARINO, *Epistolario*, i. m., 149–154. Nr. 611, 612, 613.

8 HORATIUS, *A. P.*, 275–280:

Ignotum tragicae genus invenisse Camenae
dicitur et plaustis vexisse poemata Thespis,
quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis,
et docuit magnumque loqui nitique cothurno.

Marrasius = Guarino, *Epistolario*, i. m., 153–154, vv. 13–16.

Si primos ortus primeva ab origine vellem
scribere, principium tum mihi Thespis erat.
Post Thespin palla cum mimis atque cothurno
Aeschylus ad nostri tecta secundus erat.

9 GUARINO, *Epistolario*, i. m., 152, 41–50:

Dum sinit ipsa dies, dum vestra decentius aetas,
carpite iocundo gaudia plena sinu.
Aspicite ut celeres serpant ad tempora cani,
quis modo caesaries flava nimis fuerat.
Aspera mox veniet dapibus regina severis,
quae luxum frangat, corpora tota domet,
urgeat edicto sensus frenare petulcos,
ferre sitim et duram viscera nostra famem,
post cantus lacrimis sanctos audire prophetas
et nudo ad templa saepius ire pede.

10 GUARINO, *Epistolario*, i. m., III, Venezia, 1919, 295.

Térjünk most vissza Janushoz, a szicíliai tréfa leírásához. Ott arról volt éppen szó, hogy a vesztesek templomainak földülése során a fosztogatók lefeszetik a szobrokról az arany tartozékokat. Ekkor jut eszébe a költőnek a *iocus*, ahol először egy, a Menydörgőről levont aranypalástban fellépő szereplőt említ: „*detracta ... palla Tonanti aurea*”.¹¹ A ferrarai mascheratát is egy aranypalástos istenség vezette. Ebből talán arra következtethetünk, hogy ezeknek a szicíliai játékoknak hamar kialakult a koreográfiája. A látványosság fölvonulással indult, ezt egy ragyogó palástos istenséget megszemélyesítő szereplő vezette. Ezután jött maga a történet színrevitele. Janus röviden utal erre: „*posita genitorem reddere iussus aemonius barba iuvenis*”. A jelenet könnyen azonosítható. A (*H*)*aemonius iuvenis*ben Iasont ismerjük föl, aki közreműködik abban, hogy apja ősz szakállát letéve visszanyerje fiatalságát. Ovidius a forrás, a *Metamorphoses*ben meséli el Medea történetét.¹² A haemoni (thesszáliai) Iason lekaszabolja a sárkányfog-veteményt, és Medea segítségével az aranygyapjút őrző sárkányt is megöli. Ezután hazaindul feleségével, akit arra kér, hogy agg (negyvenéves) apját ifjítsa meg varázstudományával. Hogy ez hogyan történt, annak részletező, színpadra kívánczoló leírását is olvashatjuk Ovidiusnál. Éjszaka teleholdnál gyűjti Medea a gyógyfüveket. A kotyvalékba állati alkatrészek is kerülnek. Áldoz az alvilági isteneknek. Közben háromszoros fordulatok és ráolvasások kísérik a cselekményeket. Majd fölvész az elkábított agg torkát, és beletölti a varázsitalt. Ez annyira hatásos, hogy a kifröccsenő cseppektől még a növényzet is kisarjad. Mindezt követően Iason apja, ősz haját levetve, megifjodva tér magához. Ovidius az egész praktikát igen hosszan, és úgy tűnik, élvezettel részletezi. A kivonatos ismertetésből is látszik, hogy a történet a rémisztő sárkánytól az ősz szakállát levető hősig színpadon megjeleníthető sikertörténet. Ezt valahol, valamikor Szicíliában elő is adhatták. Az itáliai színjátszás történetével foglalkozók, ha egyszer rábukkannak Janus rövid közlésére, további kiaknázható forrást találnak benne.

Hivatkozott szövegeink ugyan bőségesen tudósítanak a ferrarai maskaráról, de ugyanannyi megválaszolatlan kérdést hagynak ránk. Marrasio és Guarino, terjedelmesen ugyan, de csak a merész kezdeményezés mentegetésével foglalkoznak, amit *iocus*nak vagy *ludus*nak neveznek. Loschi részleteket is közöl. Leírja a mennybéli és alvilági istenek fölvonulását. A menet élén jött az aranypalástos Apollo, majd Bacchus a tyrsussal, őt állítólag Marrasio jelenítette meg. Ez után jött az ősz szakállú Aesculapius, kivont karddal a dühöngő Mars és Bellona, szárnyas lábbal Mercurius, Priapus, aki előtt menekültek a

11 Az ókori Rómában Iuppiter egyik jelzője volt a Tonans, az írók gyakran használták az isten megnevezésére. A keresztény irodalomban Beda Venerabilistól kezdve az Atyaistent is jelentheti. A velencei Marc Antonio Sabellico, Janus kortársa, Szűz Máriáról írt eclogáiban rendszeresen így említi az Atyát. Janus szicíliai színjátékában a mitológiai környezet miatt, valószínűbbnek tűnik, hogy az ókori istenről van szó.

12 *Met.* 7, 132: „*Haemonius iuvenis*”, 288–289: „*barba comaeque posita nigrum rapuere colorem*”.

madarak, a csinos Venus arany almával, anyját nyilaival követte Cupido, majd az őrző Furiák, Clotho, Lachesis és Atropos, oroszlánbőrben Hercules, kezében a dorong, a háromfejű Cerberus és még mások (ezeket Loschi nem említi). Következett a tánc „chorea saltantes, larvati saltantes”, meg Marrasio és Guarino versei. Loschi szerint „actus antiquitatis, iocunditates, res iocunda” élvezői voltak az ott jelenlévő nézők. Figyelemre méltók Marrasio sorai, amelyekkel a már idézett Thespisre és Aeschylusra vonatkozó sorait folytatja:

Tunc me oblectarent dicentem hec omnia, sed nunc
fece nihil calamos ora peruncta iuvant.
Idcirco mimos scenam grandemque cothurnum
preterii, non hos fabula nostra colit.¹³

Ezzel azt mondja, amint arról a Loschi-féle beszámoló is pontosan tudósít, hogy az ő rendezvénye – „fabula nostra” – csak ünnepi, táncos fölvonulás volt, cothurnusos „scena”-ra, tehát igazi színházi előadásra nem került sor. Ezért nem valószínű, hogy Janus hivatkozása erre a ferrarai iocusra utalna, mert az övében Medea praktikái voltak láthatók.

Azért nekünk az mégiscsak magyarázatra szorul, hogy a háborúskodás részletes leírásakor, éppen a brutális cselekmények sorát megszakítva, annak közepébe beleilleszti, mint valami finoman vésett gemmát, ezt az oda nem illő történetet. A megértéshez talán az indító „Nec”, azaz „és nem” tagadószóra kell figyelnünk. A költő ezzel a váratlan képpel azt akarja mondani, hogy ami akkor ott történt, az egyáltalán nem tréfadolog, nem olyan, mint az a szicíliai alakoskodásban történik, ahol a Mennydörgőről levont aranypalást látható. Ha ez volt a szándéka, akkor egy retorikai fogással élt. Az ő korában a még Cicerónak tulajdonított tankönyv, az *Ad Herennium* ajánlja az előadás szemléletesebbé tételére a „conlatiót”, azaz az „összevetést”. Példát is hoz, hogy ez olyan, mint mikor a zenész díszes öltözékben, aranypalástban, méltóságteljesen lép a közönség elé. De utóbb mozdulatai, otromba zenei teljesítménye megjelenéséhez, a várakozáshoz képest még nagyobb csalódást kelt.¹⁴ A kontraszt, a meghökkentés az, amit Janus itt, mint retorikai eszközt a leírás folyamatába illesztett képpel igyekezett elérni. Ha következtetésünk helytálló (és nem csábított mind a kettőnket tévútra a „pallas inaurata”), akkor Janus, a mintadiák, hűen követte itt is mestere, Guarino tanítását, aki az ókori orátorok példáját mindenkor követendőnek tartotta.

13 Marrasius = GUARINO, *Epistolario*, i. m., 154, vv. 17–20.

14 *Ad Herennium* 4, 47, 60: „Uti citharoedus optime vestitus, palla inaurata inductus [...] cum corona aurea [...] ipse praeterea forma et specie sit ad dignitatem: si, cum magnam populo commorit iis rebus expectationem, repente, silentio facto, vocem mittat acerrimam cum turpissimo corporis motu, quo melius ornatus et magis fuerit expectatus, eo magis derisus et contemptus eicitur”.

Már mint pécsi püspök járt 1465 májusban Janus második alkalommal Rómában. Az ország és Mátyás király követeként teljesített diplomáciai szolgálatot. Odafele útjában kikérte a Bolognai Tanácstól régi barátját, az ott tanító Galeotto Marziót. Együtt jöttek azután haza nyár elején. Janus a hivatalos jelentés után Pécsre ment. Galeotto a királyi udvarban maradt, hogy a maga módján tartson beszámolót az út eseményeiről, azokról, amik a követi jelentésből kimaradtak. Hogy ez így történt, azt Janus barátjának címzett bosszús leveléből tudjuk:

Hogy követségemről a király tőled kérdezősködik, annak nem nagyon örülsz. Tudom, hogy az elvégzett dolgok és az események sora nincs annyira kedvére, mint a te tréfáid. Nincs kétségem afelől, hogy ő jobban élvezi a te elbeszélése-det, mint az én tetteimet.¹⁵

Janus „sales tuos” és „narratis tuis” szavai, és az informátor személyének ismerete nem hagy kétséget afelől, hogy ezek a beszámolók nem arról szóltak, amit a diplomáciai tárgyalások ismertetése során a követ esetleg kifelejtett. Hogy min is szórakozhatott a budai udvar Janus háta mögött, annak írásos emlékezete nem maradt. Hacsak nem éppen magának Janusnak versei között bukkanunk a nyomára.

A Róma és Buda közötti hosszú utat többször megszakították. Így megálltak Ferrarában is. Ott a régen ismert költő, most már dúsgazdag főpap élvezte az őt körülvevő népszerűséget. A körüludvarlók között volt a költő Gaspere Tribraço is. Modenából nem régen települt át Ferrarába, ahol a Studio poézistanára lett.¹⁶ Termékeny költő volt, aki ezzel a képességével igyekezett pályáját egyengetni. Alig tizenévesen már verssel köszöntötte a Frigyes császár környezetében Itáliában föltűnő királyi nepost, a kis Lászlót. Eclogái gyűjteményével megajándékozta Vitéz János esztergomi érseket. Az ajánlóvers leplezetlenül céloz a főpap mesés gazdagságára.¹⁷ Utóbb ugyanezt a művét Borso hercegnek adta át. Ez megszokott cselekedet volt a szellemi termékeikkel takarékosan bánó humanisták körében. Janusszal nagylelkű volt, mert ennek akárcsak két versét is százzal viszonzotta.¹⁸ A gyűjteményből egyet ismerünk:

15 „Quod legationem meam ex te quaeritat rex, mediocriter laetor. Scio voluptati sibi esse non tam facta ipsa et rerum ordinem, quam sales tuos, nec dubito cum magis delectari narratis tuis, quam gestis nostris.” Iani PANNONII *Opusculorum*, II, Traiecti ad Rhenum, 1784, 98.

16 Giuseppe VENTURINI, *Un umanista modenese nella Ferrara di Borso d'Este: Gaspere Tribraço*, Ravenna, 1970.

17 A kézirat: Bp., OSZK Cod. Lat. 416. A szöveg: Ábel Jenő, *Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon*, Bp.–Lipsiae, 1880, 178–200. SIMON Lajos Zoltán, *Die Eklogen des Caspar Tribrahus und die neue Blütezeit der Bukolik = Pietas non sola Romana, Studia memoriae Stephani Borzsák dedicata*, Bp., 2010, 632–647.

18 „Cum duo mitto tibi, reddis mihi carmina centum”. *Epigr.*, i. m., 405M.

Scire libens, o Iane, velim, si lumina frontis
Ianus habet geminae, cum sit imago bifrons.
Nam mihi nequaquam verum cecinisse videntur,
qui dant posticis, quod caret ille dolis.
Ianus es, et taciti Iano tamen improba furis
vis nocuit, fictum ni nova fama sonat.
Falsane sic igitur de Iano fabula cantet,
scire cupido mihi est, dirige, Iane, velim.¹⁹

Tribraco ebben a versében azt tudakolta Janustól, hogy a kettősarcú Ianus istennek van-e két-két szeme is. Mert – ha ez igaz – akkor hátulról nem érheti csalárdság. Akkor hogy van, hogy neki Janus/Ianusnak mégis kárt okozott a settenkedő tolvaj, ha igaz az új keletű fáma. Vajon hamis-e a szóbeszéd, erre vár választ. Ezt Janustól meg is kapta:

Centum luminibus cinctum caput Argos habebat,
sed tamen alipedis concidit ense dei,
nec tibi sit mirum bifrontis lumina Iani
non expectatis succubuisse dolis.
Quin etiam nobis damnum fortuna redemit,
at nunquam fieri viribus ipse potest.²⁰

Az Ovidiustól jól ismert történettel válaszolt a költő. Argost, noha száz szeme volt, mégis sikerült Mercuriusnak kicseleznie.²¹ A váratlan támadásnak ugyan ő is áldozatul esett, de Fortuna megőrizte attól, hogy kárt szenvedjen. Tribraco „nova famát” ír, tehát az esemény, vagy elbeszélése, új keletű volt. Janusszal az történt, mint azóta is a nagyvárosban bémészködő idegenekkel, tolvajok cél-táblájává vált. A nagyobb kárt ugyan, úgy látszik, sikerült megúsznia. A történetet valószínűleg az ott vele lévő Galeotto mesélte el Ferrarában, és talán Budán is. Ilyenfélék lehettek azok a beszámolók, amelyeket a király, Janus távollétében, olyan szívesen hallgatott.

A ferrarai tartózkodás alkalmával Janusnak ismét lehetősége volt arra, hogy humanista névadó istenének képmásával találkozók. A ferrarai dómnak a középkorban volt egy oldalkapuja a déli oldalon is. Ott, ahol akkor is, most is piaci árusok nyüzsgő forgataga foglalja el a helyet. Ezt a kaput Porta dei Pellegrininek vagy Porta dei Mesinek nevezték. Az utóbbi, a Hónapok Kapuja nevet azért kapta, mert a bejárati csarnok bal és jobb oldalán hónapábrázolások voltak. Ezeket az 1×0,5 m-es, márványból lévő keretezett táblákat (*formelle*) egymás fölött he-

19 Uo., Appendix 6M.

20 Uo., 406M.

21 OVIDIUS, *Met.* 2, 625–723.

lyezték el. Mindegyik oldalon, két sorban három-három lapon az egyes hónapokat megjelenítő ábrázolások voltak láthatók. A bemélyített alapból kiemelkedő domborművek a hónapra jellemző mezőgazdasági munkára utaltak. Januárt az ó- és újbort tartó kétarcú Janus jeleníti meg. Ezzel kezdődött a naptári év hónapjainak rendjét követő sorozat. Ez baloldalt a felső sorban volt az első tábla. A belépőnek éppen szemmagasságba esett.²² Guarino mester tanítványainak is otthont adó háza az út túlsó oldalán, a via San Michelén volt, éppen átellenében a Porta dei Mesinek. Tudjuk, éppen Janustól, hogy a diákok a napot istentisztelettel kezdték. A templomba belépő Janusnak minden reggel névadójára eshetett a tekintete. De jövet is, menet is, amikor átvágott a piac forgatagán, sűrűn hallhatta a barátságos, versében is megőrzött „mille saluti” köszöntést.

22 A Porta dei Mesit a 18. században befalazták, hogy fedett, boltíves árkádsort alakítsanak ki az árusoknak. A hónapokat ábrázoló márványtáblák ma a Museo della Cattedraleban láthatók. Marta BOSCOLO MARCHI, *La cattedrale di Ferrara in età medievale: fasi costruttive e questioni iconografiche*, Diss., Padova, 2011. A Porta dei Mesi: 172–208, Giano bifronte: 185–186.